

HUMANISTICKE STUDIJE

11 | 2022

UNIVERZITET
DONJA GORICA

ČASOPIS HUMANISTICKE STUDIJE

Glavni i odgovorni urednik:
Dragan K. Vukčević

Urednik broja
„Evropa i granice države“:
Ilija Vujačić

Redakcija:
1. Đorđije Borozan (Podgorica);
2. Ilija Vujačić (Podgorica);
3. Dragica Vujadinović (Beograd);
4. Milan Podunavac (Podgorica);
5. Cirila Toplak (Ljubljana);
6. Mirjana Maleska (Skoplje);
7. Asim Mujkić (Sarajevo).

Savjet:
1. John Keane (Sidney);
2. Nenad Dimitrijević (Beograd);
3. Čedomir Čupić (Beograd);
4. Olga Breskaja (Vilnius);
5. Ana Krasteva (Sofija, Lyon);
6. Panos Ljoveras (Solun);
7. Đuro Šušnjić (Beograd);
8. Viljam Smirnov (Moskva);
9. Rudi Rizman (Ljubljana);
10. Alpar Lošonc (Novi Sad);
11. Vesna Kilibarda (Podgorica);
12. Stefano Bianchini (Bologna);
13. Hans-Georg Ziebertz (Würzburg);
14. Ratko Božović (Beograd).

Sekretar: Predrag Zenović

Dizajn: Mile Grozdanić

Priprema za štampu: Bojan R. Popović
Medeon, Podgorica

Lektura i korektura: Sonja Živaljević

Izdavač: HS, UDG

Podgorica,
2022.

SADRŽAJ

DRAGAN K. VUKČEVIĆ Uvodna riječ
glavnog i odgovornog urednika /5/

DIO I TEMA BROJA: Evropa i granice države
MILAN PODUNAVAC Evropa to može bolje — o mogućnostima
konstitucionalizacije Evrope / EU /9/
MILENA ŠOFRANAC LJUBOJEVIĆ Bregzit: pravne posljedice /17/
DEJAN VUKIĆ Otvorena pitanja granica na prostoru
Zapadnog Balkana u kontekstu regionalne stabilnosti i
saradnje, bezbjednosti i evropskih integracija /31/

DIO II STUDIJE

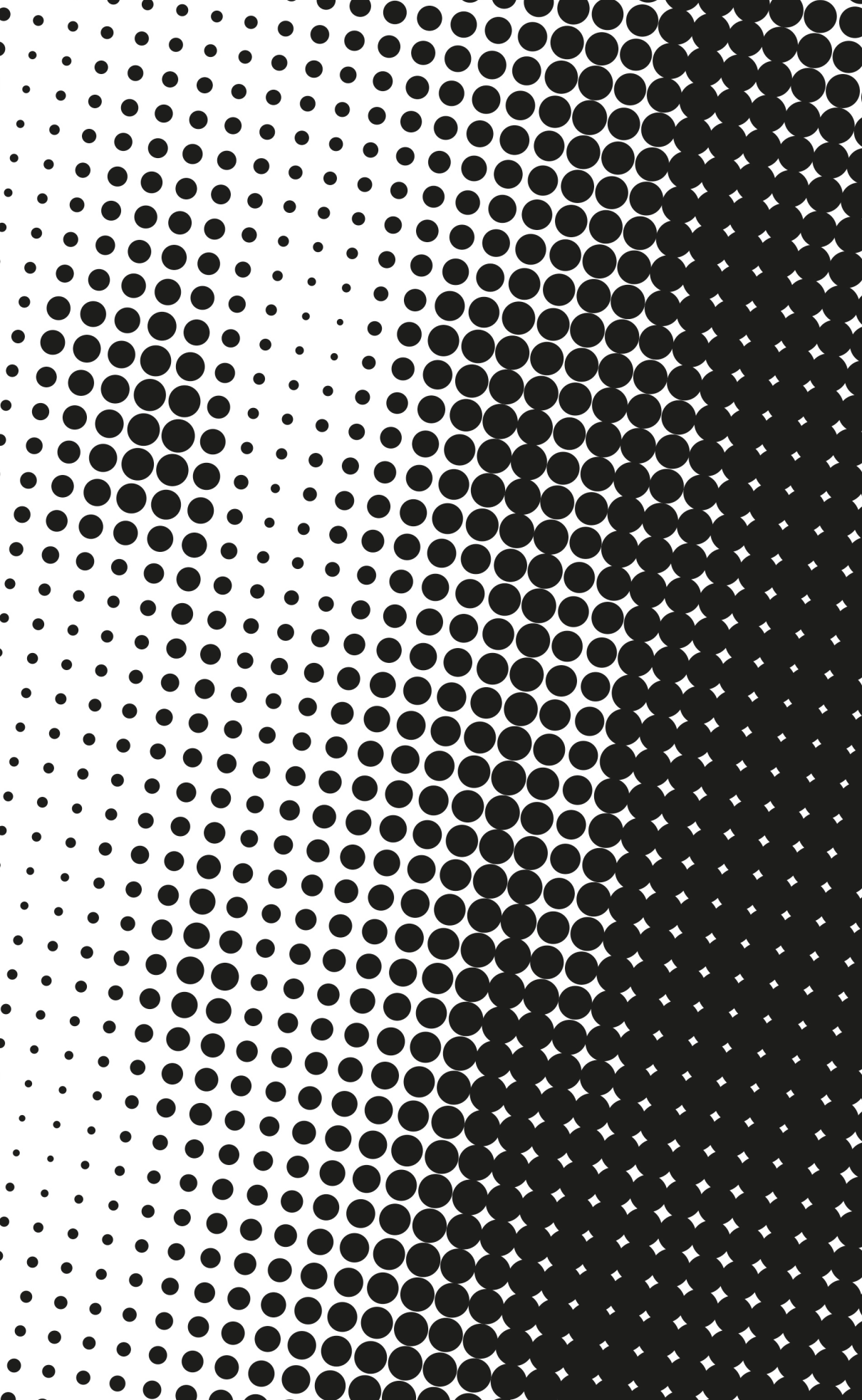
DRAGICA ŽUGIĆ Strategije motivisanja i metode razvoja
kritičkog mišljenja u nastavi stranih jezika /55/
VELIBOR ZOLAK Kako je nastajao „Grad teatar — Theatre City
Budva” — studija slučaja jednog kulturno-umjetničkog festivala /67/

DIO III PRIKAZI

ILIJA VUJAČIĆ Osvrt na naučno djelo akademika Đorđa Borozana /93/
Vinčenco Čikeli, *Sociologija kosmopolitizma*, Humanističke studije
Univerziteta Donja Gorica, Podgorica, 2021. (Filip Jovanovski) /101/
Rišard Kapuščinjski, *Fudbalski rat*, Samizdat B92, 2019.
(Luka Rakojević) /105/

DIO IV IN MEMORIAM

Ljubinka Trgovčević (1948–2022) (Predrag Zenović) /111/

Otvorena pitanja granica na prostoru Zapadnog Balkana u kontekstu regionalne stabilnosti i saradnje, bezbjednosti i evropskih integracija

Trideset godina nakon disolucije SFRJ pitanja granica na prostoru bivše države još uvijek nisu u potpunosti riješena. Autor se bavi pojedinim otvorenim pitanjima međudržavnih granica na prostoru Zapadnog Balkana i posljedicama teritorijalnih sporova na bilateralne odnose u regionu u kontekstu stabilnosti, regionalne saradnje, bezbjednosti i evropskih integracija. Konstatujući da se neriješena pitanja granica reflektuju negativno na prilike u regionu, autor zastupa stanovište da bi zaključivanje međudržavnih sporazuma o granicama doprinijelo dugoročnoj stabilizaciji prilika u regionu — rasteretilo bilateralne političke odnose, eliminisalo spekulacije o teritorijalnim pretenzijama ka susjednim državama, ubrzalo evropske integracije i unaprijedilo položaj lokalnog stanovništva u pograničnim područjima. Da bi se ovaj proces kompletirao neophodna je politička volja vladajućih struktura u regionu, ali i značajnija involviranost međunarodne zajednice.

Ključne riječi: granica, sporovi, Zapadni Balkan, evropske integracije, međunarodni sporazum

Uvod

U međunarodnoj zajednici prevladava stav da se pitanje statusa granica između država Zapadnog Balkana smatra *de facto* zatvorenim. Odluke Arbitražne komisije, konstituisane pod pokroviteljstvom Mirovne konferencije Evropske ekonomske zajednice 27. avgusta 1991. godine, bile su ključne za razvoj stava međunarodne zajednice u odnosu na ovo pitanje. Nakon stabilizacije prilika u regionu očekivalo se da će proces biti zaokružen u formalnom i pravnom smislu, potpisivanjem međudržavnih sporazuma o granicama, i tako staviti tačka na proces razgraničenja između bivših republika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ).

Međutim, trideset godina nakon disolucije SFRJ, i razarajućeg rata koji je pratio proces raspada bivše države, stanje na terenu pokazuje dosta drugačiju sliku. Još uvijek postoje brojna otvorena pitanja

* Dejan Vukić, doktorand na Humanističkim studijama Univerziteta Donja Gorica, dejan.vukic@udg.edu.me

granica u regionu Zapadnog Balkana. Između BiH i Srbije, Srbije i Hrvatske, Crne Gore i Hrvatske još ne postoje sporazumi o međudržavnim granicama. Sporazum BiH i Hrvatske potpisan je 1999. godine, ali još nije ratifikovan u parlamentima dvije susjedne zemlje. Sporazum Crne Gore i BiH potpisan je 2015. i ratifikovan 2016. godine, ali ni nakon isteka roka za primjenu nije došlo do faktičke demarkacije granice na terenu. Sporazum Crne Gore i Kosova, potpisan 2015. i stupio na snagu 2018. godine, danas osporavaju vlasti na Kosovu tražeći značajne izmjene kada je u pitanju primjena sporazuma.

Gore navedenim otvorenim pitanjima granica treba dodati i nedefinisan status razgraničenja Srbije i Kosova, koje je za razliku od neriješenih pitanja granica između ostalih država u regionu, dodatno opterećeno nepriznavanjem državnog subjektiviteta Kosova od strane Srbije.

Neriješena pitanja granica reflektuju se negativno na prilike u regionu, opterećujući bilateralne političke odnose i limitiraju razvoj dobrosusjedskih odnosa u regionu.

U kontekstu stabilnosti regiona treba naglasiti da otvorena pitanja granica ostavljaju mogućnost nacionalističkim i ekstremno desničarskim elitama u regionu, sklonim istorijskom revizionizmu i promociji iredentizma, da koriste ove okolnosti za radikalizaciju odnosa u regionu. Reakcije političkih elita u regionu nakon objavljivanja takozvanog „slovenačkog non-paper dokumenta” i pregovora o razmjeni teritorija između Srbije i Kosova, koji su za cilj imali stvaranje *de facto* etnički homogenih država, ukazuju da su otvorena pitanja međudržavnih granica na Zapadnom Balkanu još uvijek izazov za dugoročnu stabilizaciju prilika u regionu.

Nedovršen proces delimitacije granica predstavlja prepreku i u procesu evropskih integracija zemalja Zapadnog Balkana. Jedan od dodatnih kriterijuma za pristupanje koji su postavljeni za države Zapadnog Balkana odnosi se na definisanje pitanja državnih granica. Spor Slovenije i Hrvatske oko Piranskog zaliva i razgraničenja na moru uticao je da Slovenija po prvi put iskoristi veto i u jednom trenutku zaustavi ulazak Hrvatske u EU. Nakon Hrvatske, jasno je da EU neće dozvoliti da države kandidati zaključe pristupne pregovore bez prethodno riješenih svih graničnih sporova. Evropska komisija u izvještajima o napretku za zemlje Zapadnog Balkana u kontinuitetu notira postojanje otvorenih pitanja međudržavnih granica.

Na kraju, ova pitanja opterećuju i lokalno stanovništvo koje živi u pograničnim područjima. Brojni su primjeri prepreka koje neriješena pitanja granica predstavljaju za lokalnu populaciju, od pristupa imovini, mobilnosti van graničnih prelaza radi održavanja poljoprivrednih domaćinstava, prevoza i prodaje robe i prekograničnog kriminala.

Zaključivanje sporazuma o granicama doprinijelo bi dugoročnoj stabilizaciji prilika na Zapadnom Balkanu. Rasteretilo bilateralne političke odnose u regionu, uklanjajući spekulacije o teritorijalnim pretenzijama ka susjednim državama i stvaranju novih etnički homogenih država, ubrzalo evropske integracije u regionu i unaprijedilo

položaj lokalnog stanovništva u pograničnim područjima. Da bi se ovaj proces kompletirao neophodna je politička volja vladajućih struktura u regionu, ali i značajnija involviranost međunarodne zajednice, spoljnih aktera koji ostvaruju dominantan uticaj u regionu, prije svega Evropske unije.

Naslijeđeni problemi — definisanja unutrašnjih granica između federalnih jedinica SFRJ

Proces definisanja unutrašnjih granica između federalnih jedinica SFRJ počivao je na odlukama Komunističke partije Jugoslavije. Granične linije bile su povučene na osnovu rješenja najviših partijskih organa koji su formirali vlast nakon Drugog svjetskog rata.

Prvim poslijeratnim Ustavom od 31. januara 1946. godine, proglašena je Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ). Određeno je da teritorijalno razgraničenje između republika vrši Narodna skupština FNRJ i republičke granice nisu se mogle mijenjati bez njihovog pristanka. Međutim, Savezna skupština o ovom pitanju nikada nije odlučivala. Ovakav pristup bio je na liniji ideološkog shvaćanja da međurepubličke granice unutar federativne Jugoslavije, predstavljaju neformalne demarkacione linije bez međunarodnopravnog značaja. Kao i u prethodnim jugoslovenskim ustavima, i u posljednjem ustavu iz 1974. godine bilo je potvrđeno da se teritorija republika ne može mijenjati bez njihovog pristanka. U pogledu pružanja unutrašnjih granica odluku donose republike sporazumno, shodno odlukama republičkih skupština.

Devedesetih godina prošlog vijeka, poslije niza bezuspješnih pregovora oko redefinisanja odnosa u jugoslovenskoj federaciji, uslijedilo je otcjepljenje Slovenije i Hrvatske, a potom i Makedonije i Bosne i Hercegovine iz sastava SFRJ. Navedeni procesi su za posljedicu imali disoluciju državnopravnog subjektiviteta federacije. S obzirom na to da je raspad države uglavnom bio praćen upotrebom sile i da se odvijao uporedo sa ostvarivanjem prava na samoopredjeljenje, čitav proces bio je praćen monitoringom međunarodnih organizacija.

Kada je proces disolucije došao u kritičnu fazu, na međunarodnom planu pokrenuto je pitanje sukcesije SFRJ. Prvi zvanični pregovori započeli su pod pokroviteljstvom Mirovne konferencije Evropske zajednice ustanovljene 27. avgusta 1991. godine, na vanrednom sastanku ministara inostranih poslova u Briselu. Konstituisana je Arbitražna komisija, kao savjetodavno tijelo za iznošenje mišljenja zainteresovanim stranama o sadržini pozitivnih pravila međunarodnog prava koja se mogu primijeniti u jugoslovenskom procesu.

Centralnu ulogu u definisanju granica nakon disolucije SFRJ imala je Arbitražna komisija Evropske zajednice. Arbitražna komisija je u mišljenju broj 3. zaključila da ako se ne dogovori suprotno, ranije granice između republika poprimaju karakter granica koje štiti međunarodno pravo". Zaključak proizilazi iz principa poštovanja

teritorijalnog statusa *quo* i naročito principa *uti possidetis juris*, koji, iako prvobitno priznat prilikom rješavanja problema dekolonizacije u Americi i Africi, ima danas opšti karakter saobrazno stavu Međunarodnog suda pravde iznijetog u odluci od 22. decembra 1986. godine, povodom graničnog spora Republike Mali i Burkiné Faso. Ovaj princip je bilo utoliko lakše primijeniti kod republika zato što je — na osnovu člana 5. Ustava SFRJ iz 1974. godine, odlučeno da se republičke granice ne mogu mijenjati bez njihove saglasnosti.

Za međunarodno priznate državne granice SFRJ, a sada spoljne granice novih država, Arbitražna komisija je u mišljenju istakla da spoljne granice moraju da se poštuju u svim slučajevima i ostaju nepromijenjene. Sledstveno pozitivnom međunarodnom pravu proizilazi da su sve bivše republike SFRJ, sticanjem nezavisnosti na spoljnjem planu, stekle i međunarodno priznanje svojih granica.

Konstatujući da u uslovima oružanog sukoba ne postoji saglasnost volja sukobljenih strana oko utvrđivanja međudržavnih granica, Arbitražna komisija je očuvala teritorijalni *status quo* novonastalih država u njihovim međusobnim odnosima.

Otvorena pitanja međudržavnih granica na Zapadnom Balkanu

Nakon disolucije SFRJ, administrativne granice su *via facti* pretvorene u državne granice, dok su međunarodno priznate granice SFRJ, sada spoljne granice država sukcesorki, ostale konzervirane pravilom međunarodnog prava o njihovoj nepovredivosti. Međutim, nepreciznost definisanja unutrašnjih granica između federalnih jedinica SFRJ, dovela je u postjugoslovenskom periodu do određenih nesuglasica između država sukcesorki. Neki od tih naslijeđenih problema ostaju neriješeni i danas. Još uvijek postoje brojna otvorena pitanja kada su u pitanju međudržavne granice u regionu Zapadnog Balkana.

Bosna i Hercegovina i Srbija nemaju sporazum o granici. Zvanični pregovori oko uređenja granice između Bosne i Hercegovine i Srbije započeti su posredstvom međudržavne komisije 27. aprila 2001. godine. Stanovišta o načinu rješavanja graničnih pitanja između Srbije i Bosne i Hercegovine, znatno se razilaze. U pregovorima BiH i Srbije, sporne su četiri lokacije na istoku Bosne i Hercegovine koje ukupno obuhvataju 40 kvadratnih kilometara, područje Hidrocentrale Zvornik, Hidrocentrale Bajina Bašta, dio pruge Beograd — Bar u dužini od oko 12 km (selo Štrpci, opština Rudo), kao i enklava Međurječje, koja je dio opštine Rudo (Bosna i Hercegovina), ali je u potpunosti okružena teritorijom Priboja u Srbiji. Dvije državne komisije su se posljednji put sastale 29. juna 2010. godine. U međuvremenu je bilo pokušaja da se nađe kompromis, ali je sve ostalo na neformalnom nivou.

Srbija smatra da nije održiva granična linija na dijelu prolaska željezničke pruge preko teritorije Bosne i Hercegovine, niti na područjima

gdje se nalaze objekti hidroelektrane, kao ni na području opština Priboj i Rudo. Stav Srbije je da linija razdvajanja ne bi trebalo da presijeca saobraćajne komunikacije niti objekte od vitalne ekonomske važnosti koje je u prethodnoj državnoj zajednici Srbija izgradila iz sopstvenih fondova. Sa druge strane, BiH strana insistira da se državna granica utvrdi postojećom demarkacionom linijom katastarskih opština, pošto ona predstavlja administrativnu granicu koja je postojala u trenutku međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina predlaže i da se granica odredi stvaranjem uzanog koridora kroz teritoriju Srbije, kojim bi enklava Međurečje dobila direktnu fizičku vezu sa teritorijom opštine Rudo. Konačno, Bosna i Hercegovina ne isključuje mogućnost da se nakon potpisivanja ugovora o državnoj granici pristupi pregovorima o eventualnim korekcijama granice i razmjeni određenih područja.

Radi utvrđivanja međudržavne granice, **Srbija i Hrvatska** su još 2002. godine osnovala mješovitu komisiju koja je dobila zadatak da pripremi ugovor sa opisom granične linije između dvije zemlje. Komisija je usvojila Protokol o načelima za utvrđivanje granične linije i pripremu Ugovora o državnoj granici između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije. Do danas komisija nije objavila nikakve zvanične podatke o rezultatima razgraničenja. Spor Srbije i Hrvatske tiče se granice na Dunavu. Od 1945. godine, Dunav je određen da bude većim svojim dijelom prirodna granica Srbije i Hrvatske. Rijeka je u međuvremenu sukcesivno meandrisala, mijenjajući korito, čime su velike površine plodne zemlje priključene Srbiji. Hrvatska danas potražuje više hiljada hektara zemlje koja se usljed evolutivnih pomjeranja Dunava našla u Srbiji. Oko 10.000 hektara zemljišta sa srpske i oko 2.500 hektara sa hrvatske strane je sporno. Najveći dio ovog zemljišta se nalazi u opštinama Sombor i Apatin. U ovom trenutku nema zvaničnih informacija o statusu pregovora radi utvrđivanja međudržavne granice Srbije i Hrvatske.

Nakon sukcesije SFRJ, u **hrvatsko-crnogorskim** odnosima postavilo se kao sporno pitanje teritorijalne pripadnosti poluostrva Prevlaka sa rtom Oštro u Bokokotorskom zalivu i razgraničenje na moru. Područjem Prevlake upravljala je Posmatračka misija UN-a na Prevlaci (UNMOP), od 1996. do 2002. godine. Sa okončanjem međunarodne misije Ujedinjenih nacija na Prevlaci, bio je intenziviran pregovarački proces u okviru međudržavne komisije. Uloženi naponi doveli su do potpisivanja Protokola o privremenom režimu uz južnu granicu 10. decembra 2002. godine, od strane Vlade Republike Hrvatske i Vlade Savezne Republike Jugoslavije (od proglašenja nezavisnosti 2006. godine, Crna Gora je sukcesor Protokola). Režim uspostavljen Protokolom ima svrhu da olakša pronalaženje konačnog rješenja za delimitaciju državne granice. Protokolom je uspostavljeno privremeno razgraničenje teritorijalnog mora, određene su državne nadležnosti vezano za prelazak granice, pogranični režim, policijsku i carinsku upravu i druga granična pitanja. Uz navedeno, njime se potvrđuje i princip nepriznavanja jednostrano preduzetih akata sa bilo

čije strane. Navedenim pristupom, učinjen je značajan pomak pošto je otklonjena bilo kakva sumnja da se jednostranim aktima strana može nametnuti rješenje spora. Spor oko Prevlake je sada u postupku rješavanja između Hrvatske i Crne Gore kao nasljednice Protokola o privremenom režimu na Prevlaci. Za Hrvatsku u pitanju je spor o razgraničenju na moru, dok sa crnogorskog stanovišta predmet spora je razgraničenje na kopnu i moru. Iako različito gledaju na pitanje razgraničenja, dvije zemlje su iskazale spremnost da spor oko Prevlake rješavaju bilateralnim putem i u duhu dobrosusjedstva. Prethodno je iskazana i spremnost da se spor riješi posredstvom međunarodne arbitraže, primjenom međunarodnog prava, ukoliko se u bilateralnim pregovorima ne dođe do obostrano prihvatljivog rješenja. Spor oko Prevlake ostao je da i dalje opterećuje odnose Crne Gore i Hrvatske.

Za BiH i Hrvatsku, sporna je granica oko morskog pojasa BiH kod Neuma, dio poluostrva Klek, te ostrva Veliki i Mali Škoj, ali i razgraničenje na rijeci Uni kod Kostajnice. Hrvatska i Bosna i Hercegovina potpisale su 30. jula 1999. godine Ugovor o državnoj granici koji još uvijek nije stupio na snagu, odnosno nije ratifikovan u parlamentima dvije države. U skladu sa Ugovorom, prema liniji razgraničenja Bosni i Hercegovini trebalo bi da pripadne dio poluostrva Klek i dva mala ostrva — Veliki i Mali Školj. Hrvatska je navedenim rješenjem ostala presječena sa uskim kopnenim pojasom teritorije Neuma, koji je ujedno prekinuo kontinuitet hrvatskog teritorijalnog mora omogućivši izlazak Bosne i Hercegovine na Jadransko more. Dalji pregovori, međutim, nisu doveli do značajnijih pomaka, a komisije za razgraničenje nisu uradile tehnički dio posla u vezi sa fizičkom demarkacijom državnih granica. Iako do konačnog razgraničenja nije došlo, Ugovorom o određivanju graničnih prelaza od 6. marta 2001. godine i Ugovorom o korišćenju zajedničkih lokacija na graničnim prelazima od 17. juna 2002. godine, sa još tri pridodata aneksa od 5. marta 2003. godine, dvije zemlje su uredile pogranični režim i zajedničke granične prelaze. U nastavku pregovora, budući da se protivi ratifikaciji Ugovora o državnoj granici iz 1999. godine, Vlada Republike Hrvatske je diplomatskom notom, 3. maja 2006. godine, obavijestila Vijeće ministara Bosne i Hercegovine o stavovima vezanim za granicu na području opštine Neum, osporavajući pripadnost djelova teritorije Bosne i Hercegovine u području ostrva Veliki i Mali Školj i u području poluostrva Klek. U prilogu note dostavljena je dokumentacija s obrazloženjem kao argumentacija navedenoga stava, s pozivom na katastarske premjere i istorijski stečena prava proizašla iz navodne administrativno-teritorijalne podjele u bivšoj Jugoslaviji. Tim rješenjem BiH obalno područje ostaje okruženo jedinstvenim hrvatskim unutrašnjim vodama. Bosna i Hercegovina ne prihvata hrvatsku argumentaciju kojom ona polaže pravo da na unilateralnoj osnovi zatvori dio akvatorijalnog područja Bosne i Hercegovine na Jadranskom moru.

Ugovor o državnoj granici između **Crne Gore i BiH** potpisan je 26. avgusta 2015. godine, u Beču. Nakon toga, Skupština Crne Gore,

na sjednici od 28. decembra 2015. godine, donijela je Zakon o potvrđivanju Ugovora o državnoj granici između Crne Gore i Bosne i Hercegovine. Predsjedništvo BiH, na sjednici od 12. januara 2016. godine, donijelo je odluku o ratifikaciji ovog ugovora, nakon saglasnosti Predstavničkog doma i Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Ugovor o državnoj granici između Crne Gore i Bosne i Hercegovine, u skladu sa članom 12 ovog ugovora, stupio je na snagu 20. aprila 2016. godine. U skladu sa članom 7, komisije za granicu Crne Gore i Bosne i Hercegovine formiraće zajedničko radno tijelo u čijoj će nadležnosti biti da izvrše obilježavanje ugovorom utvrđene državne granice na terenu. Rok za implementaciju ugovora, odnosno obilježavanje državne granice, bio je tri godine od stupanja na snagu ovog ugovora. Međutim, proces još nije dovršen.

Ugovor o državnoj granici između **Crne Gore i Republike Kosovo** potpisan je 26. avgusta 2015. godine, u Beču. Riječ je o graničnoj liniji od oko 80 kilometara koja je bila utvrđena Ustavom SFRJ iz 1974. godine. Ukaz o proglašavanju Zakona o potvrđivanju Ugovora o državnoj granici između Crne Gore i Republike Kosovo, objavljen je u Službenom listu Crne Gore 14. januara 2016, godine. Ambasador Kosova u Crnoj Gori Skender Durmiši uručio je crnogorskoj strani 4. juna 2018. godine, diplomatsku notu Ministarstva vanjskih poslova Kosova, da je ta država okončala unutrašnje pravne procedure neophodne za stupanje na snagu Ugovora o državnoj granici između Crne Gore i Kosova. Time je 4. juna 2018. godine, saglasno članu 12, Ugovor stupio na snagu. Međutim, proces demarkacije na terenu još uvijek nije završen, prije svega zbog otpora aktuelnih vlasti na Kosovu. Premijer Albin Kurti je u Skupštini Republike Kosovo, u junu 2021. godine, rekao da se neće sprovoditi navedeni sporazum o državnoj granici sa Crnom Gorom „u obliku u kojem je ratifikovan 2018. godine”. Uslijedio je odgovor iz kabineta predsjednika Crne Gore Mila Đukanovića, u kome se navodi da je razgraničenje između Crne Gore i Kosova završeno 2015. godine, i dvije države moraju da idu dalje za bolji život građana. Dakle, ovo pitanje, makar kada je u pitanju Kosovo, ostaje otvoreno i nastaviće da opterećuje odnose dvije zemlje.

Ekonomski interesi u procesu razgraničenja

Zaključivanje međudržavnih sporazuma o granicama nije samo teritorijalno pitanje, već uključuje i rješavanje kompleksnih pitanja korišćenja izuzetno lukrativnih resursa važnih infrastrukturnih objekata u pograničnom području. Otvorena pitanja korišćenja hidropotencijala rijeke Drine u kontekstu razgraničenja BiH i Srbije, hidropotencijala Bilećkog jezera (Crna Gora-BiH), jezera Gazivode (Srbija-Kosovo), predstavljaju dodatnu prepreku u procesu delimitacije i demarkacije međudržavnih granica.

U sporu o razgraničenju BiH i Srbije jedno od ključnih pitanja je rijeka Drina. BiH strana je otvorila pitanje korišćenja hidropotencijala rijeke Drine. Hidroelektrane Zvornik i Bajina Bašta, na Drini, imaju zajedničku instaliranu snagu od 400 megavata (MW). Struju proizvedenu u tim hidroelektranama, odnosno 550 gigavat sati (GWh) godišnje iz HE Zvornik i više od 1.500 GWh iz HE Bajina Bašta, u potpunosti koristi samo Srbija. Hidroelektrane je gradila Republika Srbija u okviru bivše SFRJ. Srbija već decenijama, bez ikakve naknade Bosni i Hercegovini, profitira od potencijala rijeke Drine, prirodne granice sa BiH. Problem datira od raspada bivše Jugoslavije, kada su se elektrane izgrađene u tadašnjoj zajedničkoj državi našle na granicama novih zemalja.

U Crnoj Gori je nedavno ponovo aktualizovana tema hidropotencijala Bilećkog jezera. Bilećko jezero od 1968. godine snabdijeva električnom energijom BiH i Hrvatsku, kroz hidroenergetski sistem Trebišnjica, odnosno hidroelektrane Trebinje 1, Trebinje 2, Dubrovnik 1 i Čapljina. Iako oko 40 odsto vodotoka dolazi iz Crne Gore, a oko petina površine jezera je na njenoj teritoriji, Crna Gora ne dobija naknadu za električnu energiju proizvedenu iz ovog sistema. Crnoj Gori je, zbog nekorišćenja hidroenergetskog potencijala Bilećkog jezera, koji se procjenjuje na više od 2.000 gigavat sati (GWh), navodno nanijeta šteta koja se mjeri milijardama eura. Opština Nikšić je do 1992. godine dobijala naknadu za potopljene teritorije, oko 200 hiljada eura. Raspadom SFRJ i nakon rata u BiH, Crna Gora je ostala i bez toga jer ni nakon smirivanja prilika Opština Nikšić nije dobijala nadoknadu od Elektroprivrede Republike Srpske (ERS). S druge strane, ERS ovu naknadu uredno isplaćuje opštinama Trebinje i Bileća na teritoriji Republike Srpske. Crnogorske vlasti su u nekoliko navrata pokretale to pitanje. Vlada Crne Gore u svom 41. sazivu, 2019. godine, poslala je notu Ambasadi BiH u kojoj izražava nadu da će pitanje biti riješeno u duhu dobrosusjedskih odnosa i da će, ako se ne nađe prihvatljivo rješenje, Crna Gora biti prinuđena da pokrene postupak pred međunarodnim arbitražnim organima. Odgovor iz BiH nije stigao, ali arbitražu Crna Gora nije pokrenula. Vlada Crne Gore u 42. sazivu, u saradnji sa Elektroprivredom Crne Gore (EPCG), ponovo je otvorila tu temu početkom 2022. godine. Vlada je usvojila Informaciju o valorizaciji voda Bilećkog jezera i formirala ekspertski tim koji se bavi tim pitanjem. Iz EPCG najavili su da će pokušati da problem riješe sporazumno. Nova 43. Vlada Crne Gore se o ovom pitanju još nije izjasnila.

Pitanje spora oko hidropotencijala jezera Gazivode je jedna od brojnih tema koje opterećuju odnose Srbije i Kosova. I jedna i druga strana insistiraju na ekskluzivnom pravu na korišćenje ovog resursa. Vještačko jezero Gazivode, nastalo pregrađivanjem rijeke Ibar, većim dijelom nalazi se na Kosovu (9,2 km kvadratnih), u opštini Zubin Potok na sjeveru Kosova sa većinski srpskim stanovništvom, dok manji dio pripada opštini Tutin u Srbiji (2,7 km kvadratnih). Od velike je važnosti za Kosovo jer snabdijeva pijaćom vodom 500.000

građana, podržava poljoprivredne i rudarske operacije i obezbjeđuju vodu za hlađenje termoelektrana na ugalj, Kosovo A i B. Više od 97 odsto kosovske proizvodnje električne energije se oslanja na vodu koja se dobija iz jezera. Hidrosistemom zvanično upravlja javno preduzeće Ibar–Lepenac sa sjedištem u Prištini, u vlasništvu Vlade Kosova. Vlasti u Srbiji tvrde da je ova zemlja u potpunosti finansirala izgradnju vještačkog jezera. Projekat je koštao više od 100 miliona dolara, a od Svjetske banke je uzet kredit od 45 miliona dolara i taj ugovor su ratifikovale tadašnja Pokrajinska skupština Kosova i Savezna skupština SFRJ, dok je ostatak finansiran kroz specijalni fond za nerazvijena područja preko Banke Kosova. Potom je brana na jezeru Gazivode građena između 1979. i 1984, radi vodosnabdijevanja stanovništva, za industriju, termoelektrane i navodnjavanje. Međutim, kako navode vlasti Kosova, dokumenti Svjetske banke ukazuju na to da je i Kosovo bilo uključeno u projekat izgradnje jezera Gazivode 1972. godine. Ovo pitanje bilo je predmet rasprava u okviru dijaloga pod okriljem EU i SAD. Na osnovu Vašingtonskog sporazuma o ekonomskoj normalizaciji odnosa Kosova i Srbije, SAD su izradile studiju izvodljivosti o zajedničkom upravljanju jezerom Gazivode, koju su 23. juna 2021. godine uručile vlastima na Kosovu i Srbiji. U njoj se predlaže rješenje o zajedničkom upravljanju jezerom Gazivode. Naime, preporučuje se da dvije strane, na osnovu „Kolumbijskog modela”, riješe sporna pitanja oko vodosnabdijevanja i energetskih potencijala, te da bi isti model mogao da se primijeni i na rijeku Ibar. Vlade Kosova i Srbije se do danas nisu izjasnile da li je za njih prihvatljiva studija izvodljivosti o zajedničkom upravljanju jezerom Gazivode koju su im uručile SAD.

Pitanje granica u kontekstu evropskih integracija regiona

Regionalna saradnja i dobrosusjedski odnosi suštinski su dio procesa integracije u Evropsku uniju, i sastavni dio izvještaja o napretku, koje Evropska komisija redovno izdaje za zemlje koje su kandidati za ulazak u ovu organizaciju.

Jedan od dodatnih kriterijuma za pristupanje, koji su postavljene za države Zapadnog Balkana na putu evropskih integracija, jeste i konačno definisanje pitanja državnih granica. Evropska komisija u izvještajima o napretku za zemlje Zapadnog Balkana u kontinuitetu notira postojanje neriješenih pitanja međudržavnih granica.

U Izvještaju Evropske komisije o napretku za Crnu Goru u 2021. godini, konstatuje se da nije bilo napretka u vezi sa rješavanjem otvorenog pitanja granice između Crne Gore i Hrvatske. Evropska komisija upozorila je i da razgraničenje na moru između Crne Gore i Albanije ostaje otvoreno. „Odnosi sa Albanijom ostaju dobri sa nekim daljim poboljšanjima u infrastrukturi i prekograničnoj saradnji. Razgraničenje na moru između ove dvije zemlje ostaje otvoreno,” navela je Evropska komisija.

U Izvještaju Evropske komisije o napretku za BiH u 2021. godini, navodi se da pitanje granice sa Srbijom i dalje ostaje otvoreno. „Bilateralni odnosi u cjelini su dobri i stabilni, iako bez konkretnih koraka naprijed u rješavanju otvorenih pitanja, uključujući one o granici. U tom smislu, dvije zemlje moraju postići i sporazum o dvije brane na rijeci Drini i dijelu željezničke pruge Beograd-Bar koji prolazi kroz teritoriju Bosne i Hercegovine”. Izvještaj konstatuje da nema bilateralnih pitanja oko granice sa Crnom Gorom, „ali se dogovoreno razgraničenje tek treba fizički provesti na terenu”. U dijelu koji se odnosi na granicu sa Hrvatskom, navodi se da „sporazum o državnoj granici iz 1999. godine, nije ratifikovala nijedna strana i postoje otvorena pitanja u vezi s granicom na kopnu i moru”.

Slična je situacija kada je u pitanju Izvještaj Evropske komisije o napretku za Srbiju u 2021. godini, gdje se naglašavaju otvorena pitanja granica sa BiH i Hrvatskom. Evropska komisija navodi da pitanje granice između Srbije i Bosne i Hercegovine ostaje otvoreno „bez konkretnih koraka naprijed u rješavanju otvorenih pitanja”. U izvještaju se dalje konstatuje da pitanje granice sa Hrvatskom ostaje otvoreno.

Koliko otvorena pitanja granica mogu predstavljati problem prilikom ulaska zemalja regiona u EU vidjelo se na primjeru Hrvatske kada je Slovenija blokirala proces pristupanja zbog teritorijalnog spora. Spor Slovenije i Hrvatske oko Piranskog zaliva i razgraničenja na moru uticao je na to da Slovenija po prvi put iskoristi veto i u jednom trenutku stopira ulazak Hrvatske u EU. Da sličnih problema može biti prilikom pristupanja ostalih država regiona, ukazuje i dokument Hrvatske akademija znanosti i umjetnosti (HAZU), objavljen početkom 2022. godine. HAZU je u februaru uputio predsjedniku Zoranu Milanoviću, predsjedniku Sabora Gordanu Jandrokoviću i predsjedniku Vlade Andreju Plenkoviću, dokument o zaštiti hrvatskih nacionalnih interesa prilikom pregovora s BiH, Crnom Gorom i Srbijom, u kontekstu njihovog ulaska u EU.

U dokumentu se navodi, između ostalog, da sa Srbijom treba napraviti razgraničenje na Dunavu te „aktualizirati neodgodivi povratak hrvatskoga katastarskog teritorija i Šarengradske ade pod suverenitet Hrvatske”. Kada je u pitanju Crna Gora, naglašava HAZU, treba „konačno odrediti kopnenu granicu, a osobito razgraničenja na moru prema Konvenciji UN-a”. Dokument HAZU je predsjednik Zoran Milanović pozdravio i podržao, dok premijer Andrej Plenković nije komentarisao navode.

Izrečene stavove HAZU, iako maksimalistički postavljene, nikako ne treba potcjenjivati. HAZU savjetuje hrvatskom državnom vrhu da traži crnogorsko ostrvo Mamula i riješi pitanje Prevlake isključivo u svoju korist. A sve se povezuje sa mehanizmom hrvatskog zauzavljanja integracija Crne Gore u Evropsku uniju. Mehanizam sličan onome kojim Bugarska, pravom veta, uslovljava Sjevernu Makedoniju u procesu pristupanja.

Crnogorska diplomatija je do sada bila dosta pasivna oko rješavanja pograničnih pitanja sa Hrvatskom. Prolongiranje ovog pitanja

može nanijeti štetu državnim interesima Crne Gore ukoliko se pregovori aktuelizuju uoči samog pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. U tom slučaju Hrvatska bi bila u znatno povoljnijem položaju, jer za crnogorsku stranu odugovlačenje pregovora o ovom pitanju bi ujedno značilo prolongiranje procesa pristupanja. Nerealno je očekivati, uprkos dobrim i prijateljskim odnosima dvije države, da Hrvatska neće nastojati da kapitalizuje na ovom pitanju, na liniji onoga što su interesi hrvatske države.

Može se očekivati da će EU nastaviti da insistira na tome da nove članice nemaju sporove sa svojim susjedima, posebno ako se ima u vidu situacija između Slovenije i Hrvatske, kao i spor na Kipru, imajući u vidu da su ove zemlje primljene u EU 2004, odnosno, 2013. godine, a teritorijalni sporovi su još uvijek aktuelni. Pored navedenih, postoje i drugi primjeri neriješenih teritorijalnih sporova unutar EU, što je dodatan motiv za Evropsku komisiju da ne dozvoli prijem novih članica sa otvorenim teritorijalnim sporovima.

Nakon Hrvatske, jasno je da EU neće dozvoliti da države kandidati ulaze u taj savez sa neriješenim teritorijalnim pitanjima. Značajnu ulogu u ovom procesu mora imati EU, međutim, to zahtijeva mnogo aktivnije djelovanje od onoga što smo vidjeli do sada, ali i mnogo posvećeniji angažman političkih elita zemalja kandidata u rješavanju otvorenih pitanja. U suprotnom, pitanja granica će predstavljati značajan problem prilikom ulaska neke od država regiona u EU.

Otvorena pitanja granica u kontekstu stabilnosti regiona

Objavljivanja takozvanog „slovenačkog non-paper dokumenta” i pregovori o razmjeni teritorija između Srbije i Kosova, koji su za cilj imali stvaranje *de fakto* etnički homogenih država, ukazuju da otvorena pitanja međudržavnih granica na Zapadnom Balkanu još predstavljaju izazov za dugoročnu stabilizaciju prilika u regionu.

Slovenački „non-pejper” dokument

Pred početak slovenačkog šestomjesečnog predsjedavanja Evropskom unijom, u medijima su se pojavile tvrdnje o navodnom predlogu slovenačkog premijera Janeza Janše za prekranje granica i teritorijalnu reorganizaciju na Zapadnom Balkanu, kao opcija za rješavanje hroničnih problema između država regiona. Slovenački portal „Necenzurisano”, u aprilu 2021. godine objavio je navodnu kopiju *non-paper* dokumenta o Zapadnom Balkanu. Kako tvrdi taj portal, dokument je upućen predsjedniku Evropskog savjeta Šarlu Mišelu (Charles Michel) početkom 2021. godine.

U objavljenom dokumentu iznijete su ideje za podjelu Bosne i Hercegovine — pripajanje entiteta Republike Srpske susjednoj Srbiji, te priključenje dijela BiH, zapadne Hercegovine, (kantoni sa hrvatskom

većinom u BiH) Hrvatskoj, dok bi ostatak sa bošnjačkom većinom ostala nezavisna država BiH. Istovremeno, predviđa se ujedinjenje Kosova sa Albanijom, kao i pripajanje djelova Crne Gore i Sjeverne Makedonije s albanskom većinom Albaniji. Bosna i Hercegovina je identifikovana kao najveći problem u regionu, njena EU perspektiva je „potpuno isključena”, pa su predložena rješenja koja uključuju i njen mirni raspad i naknadno ubrzanje procesa proširenja EU za novouspostavljene nacionalne države.

Najnovije rasprave o teritorijalnoj reorganizaciji na Balkanu — pokrenutim objavljivanjem dokumenta, koji je navodno proizveo i/ili distribuirao slovenački premijer Janez Janša — potresle su region, još jednom podvlačeći njegove duboke etničke i političke podjele i tenzije. U ovim debatama regionalni lideri i njihovi povezani mediji i intelektualci fokusirali su se na razmjenu krivice i prepirke oko toga da li se takve promjene mogu postići mirnim putem ili ne.

Nakon izvještavanja medija u Republici Sloveniji o postojanju *non-paper* dokumenta o promjeni granica na Zapadnom Balkanu, stvorena je percepcija u bosanskohercegovačkoj javnosti da se u nekim krugovima unutar Evropske unije radi na ugrožavanju teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine, navodi se u pismu koje je predsjedniku Evropskog savjeta Šarla Mišela uputio član Predsjedništva BiH Šefik Džaferović. „Ova dešavanja su dovela do ozbiljne destabilizacije i uznemirenosti u našoj zemlji, s obzirom na to da secesionističke političke snage, koje već duži period prijete otcjepljenjem entiteta Republika Srpska, navedene indicije javno tumače kao dokaz o postojanju podrške unutar Evropske unije njihovim secesionističkim planovima”, naveo je Džaferović. „Imajući u vidu europsko iskustvo u prvoj polovici 20. stoljeća, kao i ranije pokušaje etničke podjele Bosne i Hercegovine tokom agresije 90-ih koji su kulminirali genocidom u Srebrenici, svaki naredni pokušaj prekrajanja granica ugrozio bi mir u našoj zemlji i regionu”, poručio je Džaferović.

Lider vodeće bošnjačke Stranke demokratske akcije, Bakir Izetbegović, 16. aprila pisao je Davidu Sasoliju, predsjedniku Evropskog parlamenta i Donaldu Tusku, predsjedniku Evropske narodne partije, tražeći zaštitu EU od ideja iznesenih u *non-paper* dokumentu. „Svaki pokušaj narušavanja teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine izazvao bi destabilizaciju i rat ne samo u našoj zemlji, već bi se lančanom reakcijom sukobi širili iz jedne zemlje u drugu”, napisao je Izetbegović, upozoravajući da „nekoliko zemalja EU ne bi bilo pošteđeno u ovoj novoj spirali separatizma”.

Međutim, lider Saveza nezavisnih socijaldemokrata, vodeće partije bosanskih Srba, Milorad Dodik, iskoristio je burnu javnu debatu da ponovi svoje separatističke ideje, koje se čine u potpunosti u skladu s onima iznesenim u *non-paper* dokumentu. „Rasprava se vodi kao da je neko objavio rat Bosni i Hercegovini, a zapravo se raspravlja o mogućnosti mirnog raspada Bosne i Hercegovine, što je jedina opcija koja će se sigurno implementirati u narednom periodu”, Dodik je rekao u Beogradu 17. aprila.

Predsjednik Srbije Aleksandar Vučić negirao je da zna ili da ima bilo kakvu ulogu u vezi sa dokumentom objavljenim u medijima, ističući da Srbija poštuje teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine. „Sve ovo posmatram sa velikim oprezom i strahom, jer znam cenu mira”, rekao je Vučić medijima.

Zvaničnici iz ostatka regiona, uključujući Kosovo, Sjevernu Makedoniju i Crnu Goru, takođe su upozorili da bi svaki pokušaj promjene granica na Balkanu mogao izazvati nove sukobe.

Ostalo je nejasno da li je dokument slične prirode ikada stigao na adresu predsjednika Evropskog savjeta. Premijer Slovenije Janez Janša obavijestio je u telefonskom razgovoru člana Predsjedništva BiH Šefika Džaferovića da ne postoji dokument koji bi se mogao dovesti u vezu sa Vladom Slovenije, a koji bi uključivao povredu teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine. Janša je kazao da Slovenija podržava suverenitet i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, poštujući u potpunosti Dejtonski mirovni sporazum. Nakon upornog insistiranja regionalnih medija da se odobri pristup dokumentima vezanim za navodni *non-paper*, iz kancelarije za komunikaciju sa medijima Generalnog sekretarijata Evropskog savjeta odgovorili su da je odlučeno da se odbije pristup jer bi objavljivanje ovakvih dokumenata „narušilo zaštitu javnog interesa u pogledu međunarodnih odnosa”. Albanski premijer Edi Rama rekao je da ne samo da je znao za kontroverzni *non-paper* već ga je i vidio — kao i mape mogućih teritorijalnih promjena u regionu. Odbio je da dalje komentariše.

Objavljivanje priče o navodnom *non-paper* dokumentu moglo bi biti povezano s unutrašnjom borbom za vlast u Sloveniji uoči nacionalnih izbora, te da se bosanski i regionalni mediji koriste kao dio ove borbe. Međutim, indikativno je da se vrijeme objavljivanja dokumenta poklapa sa produbljivanjem krize u BiH i ostatku Zapadnog Balkana, gdje mnogi strahuju da bi stalne krize i sve tvrdokorniji stavovi lokalnih lidera mogli uzrokovati nove sukobe. Ne ulazeći u motive otvaranja ove teme u regionalnim i evropskim medijima, stoji činjenica da je ovaj kontroverzni dokument izazvao snažne reakcije u regionalnoj i međunarodnoj javnosti, pa čak naišao i na odobravanje određenih struktura unutar BiH. Reakcije u regionu samo su naglasile dubinu političke krize u ovom dijelu Evrope.

Razmjena teritorija između Srbije i Kosova

U slučaju Kosova i Srbije, postojale su indikacije još 2018. godine, da su lideri dvije zemlje, u kontekstu eventualnog postizanja sporazuma o sveobuhvatnoj normalizaciji odnosa, razgovarali o etničkom razgraničenju putem razmjene teritorija. Bilo je to vrlo kontroverzno pitanje koje je naišlo na snažan otpor unutar tih država i u regionu. Međunarodna zajednica je bila podijeljena o ovom pitanju. Dok su SAD, vođene tadašnjom Trampovom administracijom, bile spremne

da daju prostora za tu mogućnost, ovakva ideja dočekana je sa negodovanjem u Njemačkoj i većem dijelu Zapadne Evrope.

Bivši savjetnik Donalda Trampa za nacionalnu bezbjednost Džon Bolton potvrdio je u intervjuu za BIRN da se razgovaralo o razmjeni teritorija kao mogućem rješenju u kontekstu eventualnog postizanja sporazuma o sveobuhvatnoj normalizaciji odnosa. Bolton smatra i da su strahovi u vezi sa idejom razmjene teritorija „pretjerani” i da je Evropa razmišljala o toj ideji. Bolton kaže da je stav američke administracije bio da bi podržali takvo rješenje ukoliko bi „dvije strane smatrale da bi promjena granica kao dio sveobuhvatnog rješenja imala smisla”. Kazao je i da ne vjeruje da bi se Evropa protivila takvom dogovoru.

Predlog o razmjeni teritorija su navodno podržali bivši predsjednik Kosova, Hašim Tači, i predsjednik Srbije, Aleksandar Vučić, uz obrazloženje da će se tako staviti tačka na zamrznuti sukob između Srbije i Kosova i ubrzati evropske integracije dvije zemlje. Njihov plan, iako ne jasno formulisan, sastojao se u tome da se razmijene teritorije na sjeveru Kosova oko grada Mitrovice, koji se naslanja na Srbiju i koji naseljavaju uglavnom Srbi, sa oblastima u Preševskoj dolini na jugoistoku Srbije, gdje većinu čine etnički Albanci. Među teritorijama o kojima se pregovaralo izdvojene su, s jedne strane, opštine Leposavić, Zvečan, Zubin Potok i djelimično Mitrovica, kao oblasti koje bi mogle da se integrišu u srpsku teritoriju. S druge strane su označeni Medveđa, Bujanovac i Preševo.

Iako demantuju, oba predsjednika u javnosti iznosili su stavove u kojima potvrđuju da se zalažu za ovakav rasplet. Aleksandar Vučić i Hašim Tači govorili su javno o tome da se zalažu za ideje „razgraničenja”, kako to naziva Vučić, odnosno „korekcije granica”, kako to naziva Tači.

Razmjena teritorija kao instrument za delimitaciju međudržavnih granica na terenu nije nepoznat koncept. Međutim, ono što je problematično u slučaju Srbije i Kosova je što se teritorije koje su pominjane kao predmet moguće razmjene poklapaju sa etničkim linijama. Ova razmjena teritorija rezultirala bi manjim brojem Srba koji žive na Kosovu i manjim brojem Albanaca u Srbiji. Obje zemlje bi postale „etnički čistije” i mnogi ljudi bi morali da napuste svoje porodične domove. Osim što je diskutabilan sa moralnog aspekta, pa čak i antievropski, jer je u koliziji sa deklarisanim principima i vrijednostima Evropske unije koji zagovaraju princip multietničnosti, plan bi takođe izazvao dugoročnu političku i bezbjednosnu nestabilnost u čitavom regionu.

Države regiona negativno su reagovala na eventualnu razmjenu teritorija Srbije i Kosova. Predstavnici BiH, Crne Gore i Sjeverne Makedonije izrazili su protivljenje, strahujući da bi to moglo stvoriti probleme u njihovim zemljama. Iskazana je bojazan da bi teritorijalna razmjena zasnovana na etničkim linijama mogla da proizvede lančanu reakciju koja bi ugrozila bezbjednost i stabilnost regiona. Ovakve reakcije nisu neutemeljene. Skoplje strahuje da bi razmjena teritorija

Srbije i Kosova mogla da podstakne secesionističke tendencije među tamošnjom albanskom zajednicom koja čini oko 25% ukupnog stanovništva. Slična je situacija i u Bosna i Hercegovini, gdje je lider SNSD-a Milorad Dodik u više navrata isticao mogućnost otcjepljenja Republike Srpske. S obzirom na činjenicu da ovaj entitet pokriva 49% ukupne teritorije zemlje, nije iznenađujuće što u Sarajevu postoji čvrsto protivljenje ideji teritorijalne razmjene Kosova i Srbije. Negativne stavove prema ovoj ideji iskazali su i u Podgorici. Albanci čine većinu stanovništva u primorskom gradu Ulcinju i u opštini Tuzi, uključujući i planinski dio granice između Crne Gore i Albanije koji takođe naseljava albanska zajednica.

Veliki otpor zabilježen je i na Kosovu i Srbiji. Na Kosovu, razmjenu teritorija odbila je većina parlamentarnih stranaka. U Srbiji su plan javno kritikovale Srpska pravoslavna crkva i opozicione parlamentarne stranke. U Srbiji je sprovedeno istraživanje javnog mnjenja u oktobru 2018. godine, 61 odsto ispitanika izjavilo je da ne želi da se oblast južne Preševske doline u Srbiji, gdje živi veliki broj etničkih Albanaca, razmijeni za sjever Kosova kojim dominiraju Srbi.

Albanci koji žive na jugu Srbije i Srbi koji žive na sjeveru Kosova su demografija koja obogaćuje obje zemlje. Multikulturalizam je pozitivna i zdrava karakteristika svakog društva i svaka moderna država treba da ima za cilj njegovanje različitosti etničkih zajednica koje žive u njoj. Štaviše, u slučaju da dođe do bilo kakve teritorijalne razmjene, najviše bi trpjela srpska zajednica na Kosovu, jer bi to stvorilo neravnotežu moći između najveće etničke manjine u zemlji i drugih etničkih nevećinskih zajednica. Ovo bi zauzvrat izazvalo probleme unutar pravnog i ustavnog sistema Kosova, prije svega zbog specifičnog položaja srpske zajednice unutar političkog uređenja Kosova. Slično, albanska zajednica u Srbiji je uglavnom koncentrisana u tri opštine koje se graniče sa Kosovom. Ako bi ovaj dio ustupila Srbija, onda bi u zemlji ostala samo neznatna manjina Albanaca rasutih po brojnim opštinama. To bi ih ostavilo bez ikakve stvarne političke moći i neizvjesne budućnosti u pogledu očuvanja nacionalnog identiteta.

Umjesto razdvajanja, Kosovo mora da teži integraciji srpskog manjinskog stanovništva koje se nalazi u četiri sjeverne opštine. Srbija bi, istovremeno, trebalo da prizna građanska prava albanskom manjinskom stanovništvu koje živi u Preševskoj dolini, Bujanovcu i Medveđi, omogućavajući im ista zagwarantovana prava i slobode kao i ostalim manjinskim grupama. Dvije zemlje bi trebalo da se fokusiraju na integraciju manjinskog stanovništva, umjesto na njegovanje nacionalističkih ideala o promjenama granica i etničkom separatizmu.

Nakon promjene vlasti na Kosovu, i prije svega promjena na čelu SAD, čini se da je ova ideja, makar za sada, odbačena kao opcija. Specijalni predstavnik EU za dijalog Srbije i Kosova, Miroslav Lajčak, naveo je da razmjena teritorija više nije tema dijaloga. „Mnogi su ukazivali da bi to značilo otvaranje Pandorine kutije. EU nije saglasna s filozofijom šta god dogovore dvije strane, treba prihvatiti. Mi smo čuvari evropskih vrijednosti i rješenje treba da približi dvije

strane i bude prihvatljivo EU. Rješenje treba da bude u duhu 21. a ne 19. vijeka”, dodao je Lajčak.

Razmjena teritorija je odbačena i od Njemačke, koja se otvoreno usprotivila mogućnosti promjena granica na Zapadnom Balkanu. „Teritorijalni integritet balkanskih zemalja je nedodirljiv. To mora stalno da se ponavlja jer se nastavljaju pokušaji da se razgovara o granicama. To je nešto što ne možemo da dozvolimo”, naglasila je kancelarka Njemačke, Angela Merkel.

Zaključak

Pitanje rješavanja statusa međudržavnih granica je značajno sa političkog, bezbjednosnog pa i ekonomskog aspekta. Trideset godina nakon disolucije SFRJ pitanje granica na prostoru bivše države još uvijek nije u potpunosti riješeno. Oslanjajući se da je na to pitanje stavljena tačka, izostala je odlučnija akcija međunarodne zajednice da se formalizuju ugovori o granicama u periodu kada su prilike u regionu bile mnogo relaksiranije. Istrajavanje na nerješavanju ovih pitanja dijelom je zbog osjetljivosti pitanja granica na Balkanu, ali i nespremnosti političkih elita da riješe ova pitanja zbog uskopartijskih političkih interesa.

U kontekstu stabilnosti regiona, treba naglasiti da otvorena pitanja granica ostavljaju mogućnost nacionalističkim i ekstremno desničarskim elitama u regionu, sklonim istorijskom revizionizmu i promociji iredentizma, da koriste ova pitanja za radikalizaciju odnosa u regionu. Reakcije političkih elita u regionu nakon objavljivanja takozvanog „slovenačkog non-paper dokumenta” i pregovori Srbije i Kosova o razmjeni teritorija, koji su za cilj imali stvaranje *de facto* etnički homogenih država, ukazuju da otvorena pitanja međudržavnih granica na Zapadnom Balkanu još uvijek predstavljaju izazov za dugoročnu stabilizaciju prilika u regionu.

Ekstremizam krajnje desnice je široko rasprostranjen na Zapadnom Balkanu i postoji kako u političkim partijama, tako i među ekstremističkim grupama i pojedincima. Ekstremno desničarske grupe su prisutne, u manjem ili većem obimu, u svim zemljama Zapadnog Balkana. Iako se njihovi ciljevi razlikuju, ekstremno desničarske grupe dijele mnoge zajedničke principe, među kojima je želja za prekrajanjem granica po etničkim linijama. Posmatrajući trendove jačanja desnice u Evropi, može se očekivati da desničarske ideje na prostoru Zapadnog Balkana dobiju više prostora, što se može negativno reflektovati na stabilnost regiona.

Ne treba relativizovati izjave koje dolaze čak iz vrha vlasti u Republici Srbiji koje promovišu koncept „Srpski svet”, ili pak one koje dolaze iz određenih nacionalističkih i ekstremno desničarskih krugova u Albaniji koji zagovaraju stvaranje „Velike Albanije”. Oba koncepta podrazumijevaju teritorijalne pretenzije ka susjednim državama i mogu ozbiljno ugroziti stabilnost regiona. Opasne ideje o stvaranju

etnički homogenih nacija-država, zakumufirane u tzv. „slovenačkom non-pejperu” i predlogu o razmjeni teritorija Srbije i Kosova, i te kako su žive i zahtijavaju mnogo snažniju reakciju međunarodne zajednice. Osim što su diskutabilne sa moralnog aspekta, pa čak i antievropske, jer su u koliziji sa deklariranim principima i vrijednostima Evropske unije koji zagovaraju princip multietničnosti, realizacija ovih ideja bi izazvala dugoročnu političku i bezbjednosnu nestabilnost u čitavom regionu.

Promovisanje ideja o „Srpskom svetu”, formiranju „Velike Albanije”, secesionističke tendencije unutar BiH, postale su uobičajene u javnom diskursu. Samo nekoliko godina unazad, govoriti afirmativno o ovim temama u javnom prostoru bilo bi nezamislivo. Umjesto razmjene krivice i rasprava da li bi se ovaj proces mogao odvijati mirno ili bi izazvao novi sukob, političari u regionu bi zapravo trebalo da govore o tome kako i zašto su se zemlje regiona dovele do tačke gdje je ponovo moguće raspravljati o teritorijalnim reorganizacijama, i šta bi trebalo učiniti po tom pitanju. Najnovije rasprave o teritorijalnoj reorganizaciji na Balkanu potresle su region, još jednom podvlačeći duboke etničke i političke podjele i tenzije u regionu. U svjetlu eskalacije globalne bezbjednosne krize izazvane ruskom agresijom na Ukrajinu i sve naglašenije destabilizacije prilika na Zapadnom Balkanu, ne smiju se tolerisati radikalne ideje.

Nedovršen proces delimitacije i demarkacije granica predstavlja prepreku i u procesu evropskih integracija zemalja Zapadnog Balkana. Jedan od dodatnih kriterijuma za pristupanje, koji su postavljani za države Zapadnog Balkana na putu evropskih integracija, jeste i rješavanje pitanja državnih granica. Regionalna saradnja i dobrosusjedski odnosi suštinski su dio procesa integracije u Evropsku uniju, i sastavni dio izvještaja o napretku, koji Evropska komisija redovno izdaje za zemlje kandidate za članstvo u EU. Evropska komisija u izvještajima o napretku za zemlje Zapadnog Balkana u kontinuitetu notira postojanje neriješenih pitanja međudržavnih granica.

Koliko otvorena pitanja granica mogu biti problem prilikom ulaska zemalja regiona u EU vidjelo se na primjeru Hrvatske kada je Slovenija blokirala proces pristupanja zbog teritorijalnog spora oko Piranskog zaliva i razgraničenja na moru. Da sličnih problema može biti prilikom pristupanja ostalih država regiona ukazuje i dokument HAZU, objavljen početkom 2022. godine, koji govori „o zaštiti hrvatskih nacionalnih interesa prilikom pregovora s BiH, Crnom Gorom i Srbijom”, u kontekstu njihovog ulaska u EU, jasno naglašavajući mogućnost korištenja veta kao sredstva za promicanje hrvatskih državnih interesa.

U javnom diskursu, od strane dijela političkih elita na Zapadnom Balkanu, često se može čuti paradigma da članstvom u EU, zbog koncepta otvorenih granica, teritorijalni sporovi više neće biti relevantni i samim tim lakše rješivi. Da takva teza ne stoji ukazuje i niz teritorijalnih sporova u zemljama članicama EU. Takvi sporovi su još prisutni među zemljama članicama, bez obzira na to kada su

postale dio EU. Činjenica je da EU ne posjeduje instrumente za rješavanje teritorijalnih sporova i drugih teritorijalnih problema. Proces razgraničenja smatra se bilateralnim pitanjem za koji EU nije nadležna. Članstvo zemalja u EU može ublažiti posljedice teritorijalnih sporova, ali ih nikako ne može, konačno, riješiti. Stoga, rješavanje teritorijalnih sporova, kao uslov ulaska u EU, ostaje najpragmatičnije rješenje. Tokom pristupnih pregovora EU na raspolaganju ima instrumente kojim može izvršiti pritisak na buduće države članice da postignu kompromisno rješenje, što je u krajnjem, u najboljem interesu država u sporu. Zbog svega navedenog, može se zaključiti da će EU nastaviti da insistira da se teritorijalni sporovi država kandidata za ulazak u EU moraju rješavati, kao uslov ulaska u ovu organizaciju.

Zaključivanje međudržavnih sporazuma o granicama nije samo teritorijalno pitanje, već uključuje i rješavanje kompleksnih pitanja korištenja izuzetno lukrativnih resursa važnih infrastrukturnih objekata u pograničnom području. Otvorena pitanja korištenja hidropotencijala rijeke Drine u kontekstu razgraničenja BiH i Srbije, hidropotencijala Bilečkog jezera (Crna Gora-BiH), jezera Gazivode (Srbija-Kosovo), predstavljaju dodatnu prepreku u procesu delimitacije i demaracije međudržavnih granica. Međutim, ova pitanja ne moraju nužno da predstavljaju predmet teritorijalne demarkacije, već se mogu naknadno rješavati posebnim bilateralnim sporazumima o korišćenju tih energetskih i infrastrukturnih objekata, što je uobičajena evropska praksa.

Na kraju, ova pitanja opterećuju i lokalno stanovništvo koje živi u pograničnim područjima. Brojni su primjeri prepreka koje neriješena pitanja granica predstavljaju za lokalnu populaciju, od pristupa imovini, mobilnosti van graničnih prelaza radi održavanja poljoprivrednih domaćinstava, prevoza i prodaje roba i prekograničnog kriminala. U tom kontekstu, zaključivanje sporazuma o granicama, kojim bi se efikasno tretirala pitanja koja opterećuju lokalno stanovništvo u pograničnim područjima, unaprijedilo bi ukupne odnose zemalja u regionu.

Zaključivanje međudržavnih ugovora o granicama i njihova implementacija u značajnoj mjeri doprinijelo bi dugoročnoj stabilizaciji prilika u regionu — rasteretilo bilateralne političke odnose, eliminisalo spekulacije o teritorijalnim pretenzijama ka susjednim državama, ubrzalo evropske integracije i unaprijedilo položaj lokalnog stanovništva u pograničnim područjima. Da bi se ovaj proces kompletirao neophodna je politička volja da se krene u rješavanje ovih pitanja. Neophodna je i značajnija involviranost međunarodne zajednice, prije svega EU, ali i konstruktivan pristup ostalih aktera koji ostvaruju uticaj u regionu, SAD i Rusije. Propuštena je značajna prilika da se na pitanje granica stavi tačka tokom perioda kada su odnosi ovih međunarodnih aktera bili mnogo rasterećeniji, a evroentuzijam zemalja u regionu bio na mnogo većem nivou nego što je danas. U aktuelnoj konstalaciji snaga u međunarodnim odnosima to će ići mnogo teže. Odnosi Zapada i Rusije su na najnižem nivou još od hladnog rata, a

nacionalističke, desno orijentisane političke elite u regionu su u naponu snaga usljed političkih promjena na globalnom nivou i globalnih kriza — migrantske krize, pandemije kovida, rata u Ukrajini itd.

Kada je u pitanju Crna Gora, još uvijek postoje otvorena pitanja granica sa Hrvatskom i Albanijom, dok se proces razgraničenja sa susjednom Srbijom, Kosovom i Bosnom i Hercegovinom smatra završenim. Međutim, neophodno je naglasiti da uprkos potpisanim sporazumima o međudržavnim granicama između Crne Gore i BiH i Crne Gore i Republike Kosovo, proces demaracije granice na terenu nije dovršen. Ni kada je u pitanju granica sa Srbijom, formalnopravno, proces demarkacije nije doveden do kraja. Imajući u vidu da je Crna Gora zemlja koja je najdalje odmakla u evropskim integracijama, neophodno je uložiti dodatne diplomatske napore da se ovi procesi dovedu do kraja. U protivnom, aktualizacija ovih pitanja uoči eventualnog pristupanja može nepotrebno usporiti finalizaciju procesa članstva u EU. Teritorijalni sporovi latentan su izvor sukoba u međunarodnim odnosima. Stoga su konačni ugovori o granicama ili konačne arbitražne presude o razgraničenjima osnova za dugoročnu stabilnost regiona Zapadnog Balkana.

Literatura

- Al Jazeera Balkans, „Lajčak: Razmjena teritorija Srbije i Kosova više nije tema dijaloga”, 20. 11. 2020.
<https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2020/11/20/lajcak-razmjena-teritorija-srbije-i-kosova-vise-nije-tema-dijaloga>
- Arhiv Jugoslavije, „Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije, 31. januar 1946”, http://www.arhivju.gov.rs/active/srlatin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/ustav_fnrj.html
- Bajrami, Agron, „A Kosovo-Serbia land swap is ethnic cleansing by another name. Don't do it”, *The Guardian*, 17. 8. 2018.
https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/oct/17/kosovo-serbia-land-swap-ethnic-cleansing?CMP=share_btn_tw
- Brezar, Aleksandar, „Balkans rocked as leaked memo explores redrawing Bosnia's borders along ethnic lines”, *Euronews*, 20. 4. 2021.
<https://www.euronews.com/my-europe/2021/04/19/balkans-rocked-as-leaked-memo-explores-redrawing-bosnia-s-borders-along-ethnic-lines>
- Buljubašić, Mirza, „Nasilni desničarski ekstremizam na Zapadnom Balkanu: Pregled izazova pojedinih zemalja u oblasti P/CVE”, *Radicalisation Awareness Network RAN*, Izdavačka kancelarija Evropske unije, 2022. https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2022-08/ran_vrwe_in_western_balkans_overview_072022_rs_0.pdf
- Čolović, Vladimir, „Teritorijalni sporovi u zemljama Evropske unije”, *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka*, broj 4, 2014, http://www.gfnp-au.com/sites/default/files/GFPN-4-4/GFPN_godina_4_broj_4_Vladimir_Colovic.pdf
- Cvetković, Sandra, „Tišina u Beogradu i Prištini na predlog Kolumbijskog modela za Gazivode”, *Radio Slobodna Evropa*, 24. 06. 2021.

<https://www.slobodnaevropa.org/a/gazivode-sad-predlog-kolumbijski-model-kosovo-srbija/31324462.html>

Dimitrijević, Duško, „Državne granice nakon sukcesije SFR Jugoslavije”, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012.

Evropska komisija, Radni dokument Komisije, „Izveštaj za Crnu Goru za 2021. godinu uz Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Savjetu, Evropskom ekonomskom i socijalnom komitetu i Komitetu regiona. Saopštenje o politici proširenja EU za 2021. godinu”, 19. 10. 2021, <http://www.euic.me/wp-content/uploads/2021/12/Prevod-Izvestaja-za-Crnu-Goru-za-2021-godinu.pdf>

Evropska komisija, Radni dokument Komisije, „Republika Srbija Izveštaj za 2021. godinu uz Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Savjetu, Evropskom ekonomskom i socijalnom komitetu i Komitetu regiona. Saopštenje o politici proširenja EU za 2021. godinu”, 19. 10. 2021. https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_oktobar_21.PDF

Evropska komisija, Radni dokument Komisije, „Izveštaj za Bosnu i Hercegovinu za 2021. godinu uz Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija. Saopštenje o politici proširenja EU za 2021. godinu”, 19. 10. 2021. https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/izvestaj-o-bosni-i-hercegovini-za-2021-godinu_1636467943.pdf

Federalna novinska agencija, „Izetbegović: Advocating for changes in state borders is a threat to peace in the entire region and Europe”, 16. 4. 2021. <https://fena.ba/article/1207289/izetbegovic-advocating-for-changes-in-state-borders-is-a-threat-to-peace-in-the-entire-region-and-europe>

Glas Amerike, „Bolton za BIRN: Propuštena prilika za rešavanje pitanja Kosova”, 15. 7. 2020... <https://www.glasamerike.net/a/bolton-birn/5503569.html>

Gray, Andrew, „Angela Merkel: No Balkan border changes”, *POLITICO*, 13. 8. 2018. <https://www.politico.eu/article/angela-merkel-no-balkan-border-changes-kosovo-serbia-vucic-thaci/>

INDEXHR, „HAZU traži da Srbija ispuni brojne uvjete Hrvatskoj prije ulaska u EU, evo što sve”, 20. 5. 2022. https://www.index.hr/vijesti/clanak/hazu-objavio-dokument-o-uvjetima-srbiji-bih-i-crnoj-gori-za-ulazak-u-eu/2365821.aspx?index_tid=221403

Katić, Goran, „Na rješenje granice BiH sa susjednim državama čeka se više od četvrt vijeka”, *Radio Slobodna Evropa*, 10. 11. 2021. <https://www.slobodnaevropa.org/a/bih-susjedi-granica-balkan/31553434.html>

Kelly, Luke, „Overview of research on far right extremism in the Western Balkans”, The Knowledge, Evidence and Learning for Development (K4D), 4 Jun 2019. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5d309f7aed915d2fe9ea6acc/620_Western_Balkans_far_Right.pdf

Latal, Srećko, „Disputed non-paper is stirring dangerous dreams in the Balkans”, *Balkan Insight*, 21. 4. 2021. <https://balkaninsight.com/2021/04/21/disputed-non-paper-is-stirring-dangerous-dreams-in-the-balkans/>

Matijašević, Biljana, Jelić Andrea, Radulović Đurđa, „Milijarde izgubljene jer Crna Gora nije tražila svoje”, *Vijesti*, 25. 3. 2022. <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/610589/milijarde-izgubljene-jer-crna-gora-nije-trazila-svoje>

Matijašević, Biljana, „Kabinet Đukanovića: Razgraničenje između Crne Gore i Kosova završeno je 2015”, *Vijesti*, 25. 3. 2022. <https://www.vijesti.me/vijesti/politika/596724/kabinet-djukanovica-razgranicenje-izmedju-crne-gore-i-kosova-zavrsheno-je-2015>

- Muharremi, Robert, „Mogućnosti vodenih resursa na jezeru Gazivode”, *The Dialog*, 01. 08. 2021. <https://dialogue-info.com/sr/mogucnosti-vodenih-resursa-na-jezeru-gazivode/>
- N1 Srbija, „Džon Bolton: Razgovaralo se o razmeni teritorija kao rešenju za Kosovo”, 05. 07. 2020. <https://rs.n1info.com/vesti/a616588-bolton-potvrdio-da-se-razgovaralo-o-razmeni-teritorija/>
- Nathalie Voisin, James O'Brien, Wenwei Xu, Debbie Rose, Michael White, Water Resource Opportunities at Lake Gazivode/Ujmani, Final Report, Pacific Northwest National Laboratory for the United States Department of Energy, Washington, June 2021, https://xk.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/133/30159_rev3.pdf
- Omerbegović, Sead, Šarić Izudin, „Granični sporovi Bosne i Hercegovine sa Republikom Hrvatskom”, *Historijski pogledi*, br. 2, 2019. <http://pogledi.cimoshis.org/wp-content/uploads/2020/01/20.-Sead-O-Izudin-S-border-disputes-between-bosnia-and-herzegovina-and-the-republic-of-croatia-Content-File-PDF.pdf>
- Otašević, Ana, „Tajni pregovori Vučića i Tačija: Politika dila”, *Demonstat*, 13. 10. 2018. <https://demonstat.rs/sr/vesti/ekskluziva/tajni-pregovori-vucica-i-tacija-politika--dila-/516>
- Pobjeda, „Bolton: Srbija i Kosovo još 2018. godine razgovarali o razmjeni teritorija”, 5. 7. 2020. <https://www.pobjeda.me/clanak/bolton-srbija-i-kosovo-jos-2018-godine-razgovarali-o-razmjeni-teritorija>
- Radio Slobodna Evropa, „Džaferović predsjedniku Europskog vijeća: Promjene granica BiH ugrozile bi mir”, 16. 4. 2021. <https://www.slobodnaevropa.org/a/dzaferovic-eu-non-paper-pismo-brisel-bih-granice/31207164.html>
- Radio Slobodna Evropa, „Janša u razgovoru s Džaferovićem demantirao da postoji non-paper”, 16. 4. 2021,.. <https://www.slobodnaevropa.org/a/31207718.html>
- Radio-televizija Kosova RTK, „Kurti waiting for new government in Montenegro to discuss demarcation”, 22. 3. 2022. <https://www.rtklive.com/en/news-single.php?ID=20754>
- Saferworld, „Drawing boundaries in the Western Balkans: A people's perspective”, London, 2011. <file:///C:/Users/Win/Downloads/Drawing%20boundaries%20in%20the%20Western%20Balkans.pdf>
- Službeni list Crne Gore, „Ukaz o proglašanju Zakona o potvrđivanju Ugovora o državnoj granici između Crne Gore i Republike Kosovo”, *Međunarodni ugovori*, br. 1/2016. 7A--7 <http://www.sluzbenilist.me/pregled-dokumenta/?id={B08844CD-773C-46A6-9220-2EC5863BC68F}>
- Službeni list Crne Gore, „Zakon o potvrđivanju Ugovora o državnoj granici između Crne Gore i Bosne i Hercegovine”, *Međunarodni ugovori*, br. 1/2016, <https://www.paragraf.me/dnevne-vijesti/26042016/26042016-vijest4.html>
- Švarc-Šiling, Kristijan, „Nezvanični papiri, opasne ideje”, *Deutsche Welle*, 18. 4. 2021. <https://p.dw.com/p/3sBZ4>
- Tuhina, Gjeraqina, „Janez Janša odbija da se izjasni o 'non-paper' dokumentu za Zapadni Balkan”, *Radio Slobodna Evropa*, 15. 4. 2021. <https://www.slobodnaevropa.org/a/slovenija-janez-jansa-zapadni-balkan-non-paper/31205572.html>
- Vlada Republike Hrvatske, „Hrvatska i Crna Gora će spor na Prevlaci rješavati bilateralnim putem”, 7. 5. 2021. <https://vlada.gov.hr/vijesti/hrvatska-i-crna-gora-ce-spor-na-prevlaci-rjesavati-bilateralnim-putem/32064>

Vučinić, Željka, Nikola Dragaš, „Nerealni zahtjevi, koje ne treba ni potcijeniti ni precijeniti”, *Vijesti*, 9. 6. 2022... <https://www.vijesti.me/vijesti/politika/608091/nerealni-zahtjevi-koje-ne-treba-potcijeniti>
Živanović, Marija, „Serbians in Favour of Belgrade-Pristina Talks: Survey”, *BIRN*, 2. 11. 2018. <https://balkaninsight.com/2018/11/02/serbs-in-favour-of-belgrade-pristina-talks-survey-11-02-2018/>

Dejan Vukić

OPEN BORDER DISPUTES IN THE WESTERN BALKANS
IN THE CONTEXT OF REGIONAL STABILITY AND
COOPERATION, SECURITY, AND EUROPEAN INTEGRATION

Thirty years after the dissolution of Yugoslavia, many border disputes in this part of the Balkans remain pending. The author examines individual cases of unresolved border disputes in the Western Balkans and the regional impacts of territorial disputes on political relations, stability, security, and EU integration of the region. Noting that unresolved border disputes reflect negatively on the situation in the region, the author advocates that the conclusion of interstate border agreements would contribute to the long-term stability of the region — reduce tensions in bilateral political relations, eliminate speculation about territorial claims toward neighboring states, speed up European integration and improve living conditions of the local population in the border areas. To complete this process, the political will of decision-makers in the region is necessary, as well as the more intensive engagement of the international community.

Key words: border, disputes, Western Balkans, EU integration, international agreement